MARMON

Oktobar stupi na prostirku lišća po brdima, a more se ježi od sve studenijeg vjetra.

Srdit na svoje generale, maršal Marmon lično krenu vojsku. U prvom naletu očisti Konavle i potisnu Crnogorce sa rijeke Ljute. Iz pozadine pribavlja sve nove i nove snage, krši otpor pred sobom, zajahuje Debeli brijeg i spušta se u lijevkastu Sutorinu. Meta mu je Novi.

Vladika se povukao – držao je brda i prolaze ka Mojdežu, Kamenom i Mokrinju.

Predosjeća: ovo je odsudna predzimska bitka u koju je, eto, ugazio i sam Marmon. Ovaj Napoleonov maršal poslan je da boguje na istočnim jadranskim obalama i sad bi htio da provuče zmijsku glavu do pod sami Lovćen. Ali, ne ide mu sve kako treba. Na vodi gospodari ruska flota – ono ladica što Francuzi zaplijeniše taji se po skrovitim dragama. Na brdima su Crnogorci i Bokelji, a i s njima je ne malo Rusa. Marmon se u prvi mah nije nadao tako velikim i upornim preprekama. U Cavtatu mu leži general Molitor – trese ga groznica. Ali ništa, uprkos svemu, Marmon je pokrenuo oko šest hiljada bajoneta i nada se da će upasti u Boku. Uspjelo mu je da digne s loga i povede sobom nešto domorodaca iz Dubrovnika i okoline – oni pamte onu tešku opsadu i kivni su na Crnogorce i Bokelje.

U rano jutro povede maršal vojsku prema Novome.

Branioci se spremaju na Španjoli i po stranama više grada, riješeni da ne odstupaju.

I započe bitka po Igalu, prema Toploj, do samih prilaza gradskih. K Francuzima se ukrstile dvije vatre – sa ratnih lađa i iz utvrđenja.

Eno, u zalivu se popriječio brod «Jaroslav» - sa njega polijeću vrela đulad. I karteč se rasprskava nad francuskim kolonama. I proređuje ih.

Podiže se dim. To Dubrovčani iz osvete pale kuće u blizini Novoga. Plavkasti ubojni dim miješa se s garežom paljevine. Krijeste i gube se glasovi:

Ovo vi je za Konavle i Cavtat!

I što mi provaliste barku!

Čekajte, Bokijelji, nijesmo ni mi veslom udareni!

Evo ti za posječene smokve!

I za akvadukt, za kojim još plače šenat!

Sa brodova sve gušća rika topova. Branioci se pokreću sa svojih mjesta – ne čeka im se napad.

Sva se trese ova pitoma cvjetna strana – karteč nosi vriježe bršljana, padaju orhideje, mašu ranjene lepezaste palme, lome se grmovi oleandara. U more bućkaju olovne kuglice.

Oficir Mitkov juri kao izbezumljen po palubi «Jaroslava» i viče, ište najjaču vatru:

Agonj! Agonj!

Uskolebaše se francuske prethodnice – grunuše natrag. Uzalud Marmon izvlači sablju iz korica i uzvikuje:

Vive l'Impereure!

Slabo ga ko čuje. Oprženih trepavica, obuzeti strahom od prijetećih protivnapada, vojnici se užurbano povlače. Branioci Novoga se tada natisnu za njima – ne dadoše im da se priberu i srede za drugi napad. Utrkuju se Crnogorci i Bokelji i Rusi ko će bolje iskoristiti trenutke neprijateljeve slabosti.

Za to vrijeme vladika na brdima očekuje dvije francuske kolone prema Mojdežu i Kamenom. Pretpostavlja da će okršaj biti bez pomisli na uzmak i stoga ostavlja po strani nešto vojske – nek bude odmorna i neka priskoči u pomoć kad bude najpotrebnije.

Vojnici se opružili po travi. Neki brusevima oštre noževe i jatagane. Jedan kaže:

Pogledaj, obraza ti, ištetio sam sječivo, nazubio ga. Udario sam negđe na tvrdu kost, na poganu kost!

Poznavajući svoje ratnike, vladika se obično drži pravila: ne čekati na jednom mjestu napad neprijatelja.

Francuzi su očekivali da će vladika držati podesne položaje i da će se braniti.

Umjesto toga, Crnogorci bez imalo oklijevanja prvi srnuše u napad.

Po jednom, po dvaput opališe iz pušaka, pa jurnuše na nož.

U prvi mah neki naletješe na bajonete grenadira i ne uspješe da umaknu ranama. Ali, kad dođe do hvatanja za prsa, prednost su imali vladičini ratnici. Traje borba, padaju Francuzi, padaju i Crnogorci. Ugiba se linija bitke, zalaze jedni među druge, ali – niko ne popušta.

Tada vladika daje znak onom odmornom odredu. Tu su sve mlađi ljudi. Ostaviše puške i struke i svu spremu – samo da su što brži i lakši na nogama.

Oni ćutke zalaze iza stabala, penju se uz jednu uzvišicu i izbijaju na desni bok neprijatelja.

Ha, naprijed!

Ha, ko je Crnogorac!

Sijeci Napoleone!

Sjuriše se niza stranu i stadoše uzmahivati, kao kosci, sa kratkim sječivima.

Pometnja, krici, bezglavo trčanje. Jedan mladi francuski oficir pokušava da vrati moral svojima – sa sabljom u

ruci trči k Crnogorcima i zove vojnike za sobom i upada u stisku. Najednom, njegova uzdignuta sablja klonu.

Bio je to prelomni trenutak bitke.

Povlače se Francuzi, navaljuju jedni na druge – traže prolaze svojoj glavi. Sapliću se o pala stabla i žile drveća, nalijeću na šumarke i kamenje, na obronke koji popuštaju pod nogama, na mokro lišće koje je izdajnički klizavo, na potoke i grmenje kleke.

Crnogorci ne posustaju, gone ih ustopice.

Za njima! Za njima!

Drž' onoga žute kose!

Plakaću ako umakne – nikad žutu glavu ne ugrabih!

Drži vladiku! Uhvati ga preko pasa!

Makar ga i oborio, ne daj mu da juri prvi!

Vladika se otima, znojav, zasopljen.

Pustite me! I ja sam sad vojnik kao i svaki od vas!

Ne pomaže, zadrža ga i visoki Zec.

Tako potraja boj sve do mraka. Tmina i umor rastaviše dvije vojske. Ona tuđinska nađe u sebi još snage da se izmakne što dalje prema Dubrovniku.

Odmorniji Crnogorci upališe lučeve baklje i zađoše po bojištu da potraže kakav plijen.

No tek sjutradan mogli su izbrojiti mrtve i pokupiti sve ranjenike po planinskim stranama.

Bilo je preko trista mrtvih grenadira i još osam njih sa oficirskim činovima. A Crnogorci sakupiše šesnaest poginulih i krenuše osamnaest nosila sa ranjenicima.

Vladika je bio zadovoljan: nek vidi Marmon na kakvu je čvrstinu udario. Nije dovoljno biti maršal pa dobijati bitke. On je sigurno doletio ovamo s velikim planovima i pun je osvetničke srdžbe i nošen taštinom slavna vojnika. Sad nek se vrati u Dubrovnik i neka zimuje uz one «šenatore».

Umalo vladika ne nagazi na mlada grenadira. Ruka mu lijeva prebijena u ramenu, previja se – zubi mu puni suva lišća.

Njega na nosila! – viknu vladika.

Vojnici stadoše gunđati.

Poludio je od dobrote.

Neka ga on nosi! Jedva vučemo i ove svoje.

I njega na nosila! – jeknu gora oko vladike. – Ko ne htio, neka ni časa ne ostane pod mojim barjakom!

Tako prihvatiše i Francuza.

Jedan ljetopisac zapisa da je u Novome bilo tada veliko veselje zbog pobjede. Crnogorci su se na jednoj ledini igrali «buće» kotrljajući francuske glave; pri tom su uzvikivali:

Lake li su ove francuzice!

Potkraj novembra vladika pomaže Sankovskom da u Boki sakupi još vojske, koja se neće slati nikud daleko i bez znanja vladičina. I preporučuje da ta vojska bude uređena, da svaka desetina ima svoga desetnika, da se nađu valjani pedesetnici, a za sto vojnika – stotnik ili vojvoda sa barjaktarom.

SADRŽAJ POGLAVLJE 37.